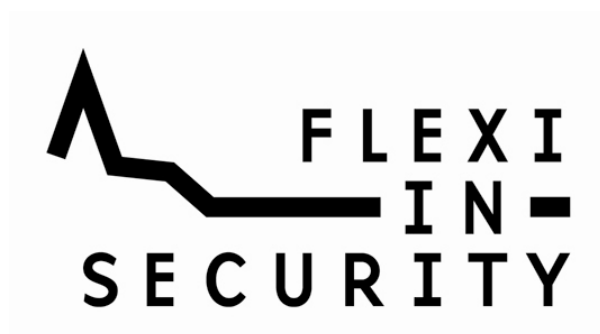

**Pracovní
migrace a
systémy
sociálního
zabezpečení:**

Belgie

Massimo Bartolini

O autorovi:

Massimo Bartolini pracuje pro Centrum Bruxellois d'Action Interculturel (CBAI) v Bruselu. Věnuje se dlouhodobě situaci migrantů v Bruselu.

Tato publikace je jedním z výsledků projektu Multikulturního centra Praha Flexi-In-Security. Projekt Flexi-In-Security získal podporu programu Evropského společenství pro zaměstnanost a sociální solidaritu – PROGRESS (2007–2013). Jde o program v gesci Generálního ředitelství Evropské komise pro zaměstnanost, sociální věci a sociální začleňování (dříve GR pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti, pozn. překl.) a byl zřízen, aby finančně podporoval zavádění cílů Evropské unie v oblasti zaměstnanosti a sociálních věcí, tak jak jsou ustaveny v Sociální agendě. Tím má v těchto oblastech přispět k dosažení cílů Lisabonské strategie. Celkem sedmiletý program je zaměřený na všechny aktéry, kteří mohou pomoci při formování vhodné a efektivní politiky týkající se pracovněprávních a sociálněprávních předpisů a vztahů v dvaceti sedmi zemích EU, ESVO/EHP a kandidátských i potenciálních kandidátských státech EU.

Cílem programu PROGRESS je posílit přínos EU k podpoře angažovanosti členských zemí.

PROGRESS bude nápomocný v:

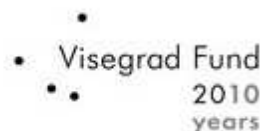
- poskytování analýz a konzultací v oblastech, jimž se PROGRESS věnuje;
- monitorování a podávání zpráv o implementaci právních předpisů a politiky EU v oblastech, jimiž se PROGRESS zabývá;
- podpoře přenášení politik, zkušeností a vzájemné pomoci mezi členskými státy s ohledem na cíle a priority EU; a
- předávání pohledů zúčastněných subjektů a společnosti jako celku.

Informace obsažené v této publikaci nutně neodrážejí postoj nebo názor Evropské komise.

Hlavní sponzoři:

Mínisterstvo zahraničníc věcí
České republiky

1 Stručná historie přistěhovalectví do Belgie

1.1 Období organizované migrace (1946–1974)

Rokem 1946 započalo období organizované migrace do Belgie. Období následující bezprostředně po válce se vyznačovalo velkou poptávkou po pracovní síle a uzavíráním nových dohod s vysílajícími zeměmi. Belgie, která potřebovala pracovníky pro uhelný a ocelářský průmysl, se obrátila na tyto země s přebytkem pracovní síly: Itálii (1946–1956), Španělsko (1956), Řecko (1957), Maroko (1964), Turecko (1964) a Polsko. Hlavní skupiny migrantů žijící v Belgii tudíž až do raných devadesátých let pocházely z těchto zemí (s jistou výjimkou Polska, jelikož většina příslušníků polské diaspory do Belgie přišla již před druhou světovou válkou). Na rozdíl od většiny ostatních evropských koloniálních mocností Belgie svoji kolonii (Demokratickou republiku Kongo) jako místo náboru zahraničních pracovníků nevyužila.

Národnost cizinců žijících v Belgii v letech 1900–1970¹

Národnost dle zemí	1900	1920	1938	1970
Francie	56.576	67.309	71.322	86.658
Nizozemsko	63.923	39.051	68.014	61.261
Polsko	-	5.329	61.809	18.370
Itálie	3.543	3.723	37.134	249.490
Španělsko	-	-	-	67.534
Řecko	-	-	-	22.534
Portugalsko	-	-	-	7.177
Turecko	-	-	-	20.312
Maroko	-	-	-	39.294
Německo	53.758	7.960	14.472	-
Lucembursko	10.417	5.792	11.185	-
Velká Británie	5.748	6.246	9.161	-
Československo	-	712	16.230	-
Celkem	212.474	149.577	339.799	696.282

V letech 1946–1974 se Belgie uchýlila k otevření přistěhovalcům ve snaze vyřešit nedostatek pracovních sil. V průběhu tohoto období se proto migrace pojímala

¹ Albert Martens : Les immigrés. Flux et reflux d'une main-d'œuvre d'appoint, s. 45 a Národní statistický úřad (Institut National de Statistique)

převážně jako migrace za prací a nikoli za účelem usazení v nové zemi. Takové rozlišování je ale do značné míry možné pouze v teorii, neboť z dřívějšího vývoje je patrné, že pracovní migrace vedla k trvalému usazování přistěhovalců, ač byl záměr politiků a úřadů často zpočátku odlišný.

Na začátku šedesátých let vláda s ohledem na klesající porodnost a politicky citlivou otázku rozdílného demografického vývoje na jihu Belgie, kde se hovoří francouzsky (ve Valonsku), a na vlámsky hovořícím severu, označila imigraci za cestu k určení jistého směru společenského vývoje. V reakci na zprávu francouzského demografa Alfreda Sauvyho, který byl zastáncem toho, aby se migrační politika přestala řídit pouze ekonomickými hledisky, se imigrační politika Belgie začala více soustřeďovat na integraci zahraničních pracovníků a jejich rodin. Nová rodinná politika měla pomoci v boji s tím, čeho se zaměstnavatelé v souvislosti s migranty obávali nejvíce – mobility. Zaměstnavatelé si byli vědomi toho, že belgické mzdy tehdy byly nižší než platy v okolních zemích, a proto prorodinnou politiku považovali za účinnou pobídku pomáhající pracovníky připoutat k pracovním místům. Důraz na rodinný rozměr migrace se projevil v informacích, které byly migrantům poskytnuty ve vysílajících zemích, a ve finančních pobídkách.

1.2 Pozastavení náborů pracovníků (1974) a mýtus „nulové migrace“

Globální hospodářská krize a stoupající nezaměstnanost vedla belgickou vládu k tomu, že 1. srpna 1974 zastavila další příliv přistěhovalců. Ke kontrole migrace sloužily kvóty pro nábor pracovníků, které se zaměřovaly na vysoce kvalifikované odborníky. Vláda přijala kroky k regularizaci pobytu občanů třetích zemí, kteří v Belgii často žili v nelegálním postavení.

Od roku 1974 tedy belgické úřady volily přístup o dvou stránkách. Jednak vytvořily podmínky podporující integraci a nastavily principy k integraci těch, kteří se již nacházeli na území Belgie, na druhou stranu se ale snažily zajistit, aby se v zemi už žádní další přistěhovalci neusazovali. Jde o dvě protichůdné tendence, které se odrážejí ve vývoji právního rámce týkajícího se migrace a v nastavení práv a povinností přistěhovalců v rámci belgické společnosti. Zatímco totiž určité zákony posílily práva těch, kteří se již nacházeli v zemi, jiné vytvořily nové hráze proti migraci a umožnily přísnější kontroly a větší dohled.

Progresivní proud v belgické politice představuje zákon z roku 1980, který specifikoval požadavky týkající se vstupu, pobytu, usazení a vyhoštění cizinců a zajišťoval nově příchozím určitá práva. Pomocí legislativy z roku 1981 byl mimo zákon postaven rasismus. Tím se zlepšilo postavení cizinců a zvýšila jejich bezpečnost. Po těchto zákonech roku 1984 následovala nová integrační politika, která se vyznačovala uvolněním podmínek pro získání občanství, posílením opatření proti rasismu a novými sociálními politikami zaměřenými na přistěhovalce.

Na druhou stranu se tento zákon z roku 1980 dočkal různých novelizací (a to v letech 1984, 1987, 1991, 1993, a 1996), jejichž cílem bylo omezit podmínky pro vstup a posílit prostředky pro dohled. Od roku 1987 se všechny vlády pokoušely postavit hráz

dvěma hlavními cestám, jimiž do Belgie migranti přibývali: studentům a žadatelům o uprchlický status. V důsledku toho došlo ke kriminalizaci imigrace a k [zaměnění](#) uprchlíků, drogových dealerů a teroristů.

V roce 2000 mezinárodní agentury vydaly nové publikace týkající se imigrace a stejně tak k tomuto tématu vyšlo sdělení Evropské komise – probíhala veřejná i politická debata o možnosti znovuotevření hranic migrantům. Tak skončilo období tzv. nulové imigrace.

1.3 Belgická migrační politika se stává evropštější

V posledních desetiletích měla na belgickou migrační a integrační politiku stále větší vliv evropská nařízení a jiné mezinárodní závazky. Schengenská dohoda Belgii přiměla uvolnit svá přísná opatření a uvést migrační politiku v soulad s mezinárodními úmluvami a demokratickými principy. Do země dále vstupovali noví příchozí – někteří legálně, jiní nelegálními cestami. Vzhledem k tomu všemu a také s ohledem na nějaké další záležitosti se dosažení vládního plánu nulové imigrace ukázalo jako nemožné. V průběhu tohoto období existovalo šest kategorií osob s možností legálního vstupu:

- Volný pohyb osob v rámci EU pro občany členských zemí
- Sloučení rodiny
- Migrace za prací (mezi lety 1974 a 1993 bylo vydáno 57 000 pracovních povolení)
- Zahraniční studenti
- Žadatelé o azyl
- Turisté (s vízy nebo bez nich)

V roce 2008 byla přijata tzv. směrnice o „modré kartě“, jež uvolnila podmínky pro nábor vysoce kvalifikovaných zahraničních pracovníků. Rok 2008 se v Belgii také vyznačuje ustavením Úřadu pro migraci a azylovou politiku (jedná se o úřad na úrovni ministerstva, pozn. překl.).

Evropské země včetně Belgie si přejí lákat kvalifikované migranty, ale současně se úzkostlivě snaží posílit kontroly ilegálního přistěhovalectví. Tyto kontroly byly z velké části přesunuty do zemí, jejichž hranice nyní tvoří vnější hranice EU. Migranti v neregulárním postavení ale reagují na společenské a hospodářské potřeby: zaplňují pracovní místa v odvětvích trpících nedostatkem pracovníků a udržují dostatečně nízké ceny umožňující masovou spotřebu. Podrobněji se k tomu vyjádříme níže.

1.4 Migranti bez dokumentů a zákon o regularizaci

V Belgii má domov také řada migrantů, kteří se do ní dostali nelegálně, nebo kteří zde zůstali poté, co jim vypršela platnost turistických víz či povolení k práci nebo pobytu. Výpovědi těchto migrantů bez dokumentů popisují pracovní podmínky panující na černém trhu. Většina pracovních míst je v sektoru úklidových služeb, stavebnictví, hoteliérství a pohostinství a jsou naprosto neadekvátně ohodnocena. Pracovníky v neregulérním postavení vyhledávají zaměstnavatelé, kteří stojí o flexibilní zaměstnance s nízkými mzdami, ačkoli cizinci, kteří dané práce zastávají, nutně nemusí mít potřebnou kvalifikaci. Výzkum (Krzeslo, 2001) ukazuje, že existují jisté etnické niky, jež obsadili imigranti v nelegálním postavení. Výchozím argumentem zmíněné studie je, že se na nelegální práci zakládají celá odvětví ekonomiky. Určité činnosti jsou automaticky připisovány migrantům bez dokumentů a pro zaměstnavatele z toho jsou právní důsledky vyvozovány jen zřídka. Tato liberální politika 'laissez-faire' ukazuje, do jaké míry je práce načerno tolerována. Vláda, zaměstnavatelé i občané mlčky přijali skutečnost, že neregulérní imigranti vykonávají práci považovanou za 'špinavou', přičemž ale svorně odmítají přijímat nové přistěhovalce.

Zákon z 22. prosince 1999 byl uveden v platnost s cílem regularizovat migraci, rozsah ilegální migrace se tehdy stal naprosto zjevným. Při té příležitosti si bylo možné udělat představu, jak velkého množství lidí se nelegální imigrace týká: bylo podáno 36 000 žádostí o regularizaci přibližně padesáti tisíc osob, z nichž dvacet tři tisíc bylo nezletilých. Je nicméně pravděpodobné, že této možnosti zregularizovat svůj pobyt mnoho migrantů v ilegálním postavení nevyužilo, ať už kvůli nedostatku informací, nedůvěře k úřadům či z jiných důvodů.

2 Současná demografická struktura Belgie

Statistiky ukazují, že 31. 12. 2007 v Belgii žilo 10 666 866 obyvatel a z nich bylo 971 448 cizinců, tedy 9,1 % celkového počtu, což je stejný podíl jako v roce 1990. Většina cizinců byli občané Evropské unie. Největší skupinu představovali Italové, po nich následovali Francouzi a Holanďané. Rumuni vykázali největší početní nárůst coby nově příchozí (jejich počet se mezi lety 2005 a 2008 zvýšil o 300 %).

Jaké faktory mají vliv na vývoj počtu obyvatel:

- Přirozený přírůstek;
- Udělení občanství (naturalizace) v důsledku změn legislativy (1991, 1995, 1998, 2000, 2006) – tedy proces změny národnosti. Mezi lety 1991 a 2008 belgickou národnost získalo okolo šesti set tisíc lidí;
- Čistá hodnota migrace mezi lety 1990 a 1999, kdy největší skupinu představovali občané EU (59,1 %). Po drobném poklesu na začátku nového

tisíciletí došlo k opětovnému nárůstu počtu imigrantů v důsledku rozšíření Evropské unie o deset nových zemí.

Počet obyvatel s legálním statusem podle státní příslušnosti: 2002–2008

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Afrika	136.532	131.685	131.888	131.538	133.802	138.673	142.655
Maroko	90.657	83.641	81.771	81.287	80.609	80.587	79.867
Demokratická republika Kongo	14.349	14.607	14.757	13.983	14.252	15.347	16.132
Alžírsko	7.382	7.338	7.480	7.495	7.560	7.830	8.185
Tunisko	3.337	3.275	3.338	3.312	3.428	3.499	3.591
Kamerun	1.923	2.232	2.454	2.738	3.305	3.988	4.966
Rwanda	2.930	2.593	2.726	2.996	3.143	3.341	3.166
Ghana	1.845	2.351	2.516	2.438	2.702	2.833	2.882
Jiná	14.109	15.648	16.846	17.289	18.803	21.248	23.866
Asie	32.033	35.544	39.155	42.075	48.222	53.286	57.624
Čína	4.567	6.085	6.951	7.358	7.588	8.010	8.254
Indie	3.608	3.958	4.373	4.758	5.305	5.718	6.166
Japonsko	3.691	3.776	3.958	4.192	4.277	4.468	4.578
Pákistán	2.094	2.417	2.647	2.975	3.503	3.834	3.797
Filipíny	3.276	3.374	3.405	3.224	3.133	3.101	3.109
Thajsko	2.075	2.235	2.445	2.586	2.754	2.894	2.993
Írán	1.150	1.138	1.244	1.425	2.157	3.238	3.723
Jiná	11.572	12.561	14.132	15.557	19.505	22.023	25.004
Severní Amerika	14.227	14.220	14.183	14.050	13.811	13.902	14.033
USA	11.814	11.709	11.582	11.4476	11.180	11.149	11.235
Kanada	2.413	2.511	2.601	2.574	2.631	2.753	2.798
Jižní Amerika	9.781	10.579	11.041	11.534	12.108	13.061	13.786
Brazílie	1.841	2.025	2.161	2.413	2.721	3.338	3.860
Chile	1.350	1.275	1.205	1.139	1.0088	1.058	999
Jiná	6.590	7.279	7.675	7.982	8.299	8.665	8.927
Oceánie	871	891	914	896	905	853	889
Bez státní příslušnosti a neurčena	3.079	3.398	3.271	3.115	3.375	3.386	3.740
Neurčena	2.780	3.078	2.961	2.776	3.016	2.972	3.264
Bez státní příslušnosti	299	320	310	339	359	414	476

Zdroj: Migrations et populations de l'immigration en Belgique – Rapport démographiques 2008 – UCL/CECLR, 2009

Následující tabulka ukazuje, že dvě třetiny cizinců žijících v Belgii jsou Evropané (z EU-27, tzv. sedmadvacítky). Zbývajících 30 % představují Maročané a Turci coby dvě největší národnostní skupiny ze zemí mimo Evropu. Zřetelný je také přírůstek asi tři set tisíc Belgičanů v letech 2002 až 2008, který následoval po změnách v legislativě týkající se občanství – zapříčinilo ho udělování občanství (naturalizace) a porodnost.

**Rozložení registrované imigrace do skupin a dle státní příslušnosti: 1998–
2007
(s výjimkou žadatelů o azyl a uprchlíků)**

Státní příslušnost dle zemí	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Celkem	61.252	68.443	68.599	77.572	82.637	81.890	85.370	90.337	96.290	146.409
Belgie	10.572	10.681	11.320	11.610	12.423	13.113	12.932	12.950	12.857	36.483
Cizinci	50.680	57.762	57.279	65.962	70.214	68.777	72.438	77.387	83.433	109.926
Evropa	33.739	39.111	37.133	40.294	41.581	41.602	45.231	50.615	55.531	100.716
EU-27	29.704	30.614	32.451	34.916	35.139	35.185	39.362	44.500	49.573	57.973
EU-15	27.358	28.018	29.593	29.685	30.220	30.446	32.356	34.872	37.435	38.395
Německo	3.206	3.070	3.036	2.883	2.965	2.942	3.307	3.250	3.290	3.385
Rakousko	262	258	205	220	258	248	248	254	250	282
Dánsko	397	385	408	383	326	339	299	343	318	295
Španělsko	1.141	1.163	1.355	1.527	1.503	1.545	1.591	1.827	1.848	1.902
Finsko	416	411	462	389	510	388	421	387	377	389
Francie	7.385	7.931	8.108	8.039	8.134	8.187	9.520	10.377	11.570	12.269
Velká Británie	2.722	3.020	3.222	2.660	2.545	2.496	2.364	2.207	2.015	2.042
Řecko	539	605	531	554	593	636	601	716	558	495
Irsko	352	328	339	344	348	292	278	285	256	228
Itálie	2.502	2.603	2.600	2.439	2.310	2.293	2.301	2.459	2.613	2.708
Lucembursko	194	184	189	218	234	231	227	244	301	246
Nizozemsko	6.242	6.200	7.178	8.167	8.403	8.546	8.789	10.109	11.488	11.370
Portugalsko	1.384	1.313	1.320	1.347	1.565	1.822	1.907	1.933	2.030	2.293
Švédsko	616	547	640	515	526	481	503	481	521	491
Polsko	1.120	1.152	1.132	2.929	2.427	2.085	3.481	4.815	6.694	9.393
Bulharsko	197	227	269	425	474	498	706	853	797	2.625
Rumunsko	388	587	650	966	996	998	1.438	2.322	3.059	5.491
Jiná	641	630	807	911	1.022	1.158	1.381	1.638	1.588	2.069
Evropa, ale ne EU	4.035	8.497	4.682	5.378	6.442	6.417	5.869	6.115	5.958	6.260
Bosna a Hercegovina	19	47	28	76	77	90	113	99	101	80
Chorvatsko	53	57	41	112	95	60	86	99	96	114
Makedonie	84	120	114	185	233	232	201	267	253	
Rusko	204	223	319	445	449	486	492	497	760	783
Bývalý SSSR	298	310	260	200	145	124	107	150		
Srbsko a Černá Hora	66	4.245	70	161	222	259	296	281	465	
Bývalá Jugoslávie	172	593	122	180	169	149	155	165		
Turecko	2.449	2.132	2.815	2.987	3.874	3.831	3.237	3.389	2.999	3.180
Jiné evropské země	690	770	913	1.032	1.178	1.186	1.182	1.168	1.284	2.103

Zdroj: Migrations et populations de l'immigration en Belgique – Rapport démographiques 2008 – UCL/CECLR, 2009

**Rozložení registrované imigrace do skupin a dle státní příslušnosti: 1998–
2007
(s výjimkou žadatelů o azyl a uprchlíků)/2**

Státní příslušnost dle zemí	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Asie (bez Turecka)	4.161	4.406	4.917	6.074	7.281	7.072	7.385	7.370	7.772	7.801
Čína	667	700	821	1.280	2.127	1.579	1.394	1.225	1.469	1.171
Indie	536	561	662	852	959	1.101	1.213	1.339	1.516	1.640
Japonsko	872	956	890	798	820	938	1.083	1.027	999	1.027
Pákistán	221	167	147	283	383	390	564	673	511	456
Filipíny	430	397	410	559	538	399	368	349	435	436
Thajsko	276	325	373	447	469	553	614	573	546	555
Jiné asijské země	1.159	1.300	1.614	1.855	1.985	2.112	2.149	2.184	2.296	2.516
Afrika	7.792	8.835	9.741	12.884	15.025	14.435	14.012	13.388	13.690	14.933
Alžírsko	357	425	466	674	710	732	769	725	736	879
Kamerun	181	207	149	335	468	456	510	618	638	835
Demokratická republika Kongo	674	793	822	1.413	1.313	1.133	1.143	1.106	1.068	1.181
Ghana	174	213	273	370	617	387	261	529	411	385
Maroko	4.327	4.936	5.667	7.072	8.495	8.438	8.014	7.106	7.488	7.831
Rwanda	158	145	177	147	138	207	203	163	192	263
Tunisko	258	290	354	440	494	510	445	494	530	567
Jiné africké země	1.663	1.826	1.733	2.433	2.790	2.572	2.667	2.647	2.627	2.992
Severní Amerika	3.285	3.347	3.360	3.430	3.331	3.110	3.181	3.073	3.137	3.081
Kanada	457	459	566	540	632	628	578	665	584	626
USA	2.828	2.888	2.794	2.890	2.699	2.482	2.603	2.408	2.553	2.455
Jižní Amerika	1.384	1.685	1.760	2.587	2.450	2.196	2.294	2.594	2.969	2.925
Brazílie	296	323	416	487	472	451	584	737	1.022	996
Jiné země	1.088	1.362	1.344	2.100	1.978	1.745	1.710	1.857	1.947	1.929
Oceánie	243	256	263	278	241	259	234	240	212	262
Bez státní příslušnosti a neurčena	76	122	105	415	305	103	101	107	122	110

Zdroj: Migrations et populations de l'immigration en Belgique – Rapport démographiques 2008 – UCL/CECLR, 2009

Tato tabulka ukazuje počet vstupů cizích státních příslušníků do Belgie ročně, a to mezi lety 1998 a 2007. Vidíme, že ač pro většinu národností počet vstupů zůstává poměrně stabilní, u některých národů se počty vytrvale zvedaly. Počty se nezvykle zvýšily u těchto národností: Francouzi – z 7 385 na 12 269 vstupů ročně, Holanďané z 6 242 na 11 488, Poláci z 1120 na 6694 vstupů ročně, Rumuni z 388 na 5 491 a Maročané z 4327 na 7488 vstupů ročně.

Zisk belgického občanství

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Maroko	9.133	21.917	24.018	15.832	10.565	8.704	7.977	7.753	8.722
Turecko	4.402	17.282	14.401	7.805	5.186	4.467	3.602	3.204	3.039
Itálie	1.187	3.650	3.451	2.341	2.646	2.585	2.086	2.360	2.017
Demokratická republika Kongo	1.890	2.993	2.991	2.809	1.796	2.271	1.876	1.569	1.793
Francie	363	948	1.025	856	698	780	772	820	936
Alžírsko	520	1.071	1.281	926	826	830	739	658	687
Rwanda			794	1.012	557	571	700	635	924
Nizozemsko	234	492	601	646	522	665	672	692	668
Polsko	253	551	677	630	460	465	470	550	586
Rumunsko		384	297	282	271	311	330	423	554
Pákistán		315	425	360	248	293	298	338	666
Rusko		142	134	170	147	231	267	301	1.533
Jiné země	6.291	12.337	12.887	12.748	9.787	12.581	11.723	12.557	14.038
Celkem	24.273	62.082	62.982	46.417	33.709	34.754	31.512	31.860	36.063

Zdroj: L'immigration en Belgique: effectifs, mouvements et marché du travail – SOPEMI, 2009, s. 18

Tato tabulka ukazuje počty udělených občanství v letech 1999 a 2007. Během méně než deseti let belgické občanství získalo 363 652 osob. Největší skupinu mezi nimi představují Maročané a Turci.

Žadatelé o azyl: 2002–2007

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Rusko	1.156	1.680	1.361	1.438	1.582	1.436
Srbsko a Černá Hora	1.451	1.198	1.294	1.203	778	1.219
Irák	461	282	388	903	695	825
Demokratická republika Kongo	1.789	1.778	1.471	1.272	843	716
Afghánistán	326	329	287	253	365	696
Guinea	515	354	565	643	413	526
Írán	743	1.153	512	497	631	411
Slovensko	635	390	730	773	126	364

Arménie	340	316	477	706	381	339
Rwanda	487	450	427	565	370	321
Turecko	970	618	561	453	380	250
Jiné země	9.932	8.392	7.284	7.251	5.023	4.012
Celkem	18.805	16.940	15.357	15.957	11.587	11.115

Zdroj: L'immigration en Belgique : effectifs, mouvements et marché du travail – SOPEMI, 2009

Tato tabulka ukazuje počet žádostí o udělení azylu mezi lety 2002 a 2007. V Belgii se každoročně poměrně stabilní počet žádostí uznává jako oprávněné, ale v posledních letech čísla ukazují sestupnou tendenci.

Počet zatčených a zadržených cizinců v roce 2008

Státní příslušnost dle země	Počet	%
Alžírsko	2.424	15,08
Maroko	2.036	12,67
Indie	1.616	10,06
Irák	866	5,39
Rumunsko	819	5,10
Brazílie	570	3,55
Polsko	565	3,52
Palestina	560	3,48
Bulharsko	463	2,88
Afghánistán	438	2,73
Tunisko	338	2,10
Srbsko	326	2,03
Rusko	317	1,97
Írán	301	1,87
Čína	264	1,64
Turecko	222	1,38
Celkem	16.070	100

Zdroj: Migrations et populations de l'immigration en Belgique – Rapport démographiques 2008 – UCL/CECLR, 2009

Tato tabulka ukazuje počty zatčených a zadržených cizinců v Belgii v r. 2008. Je z ní patrné, z jakých zemí tito lidé pocházejí a jaká je jejich státní příslušnost.

3 Trh práce a imigrace

3.1 Povolení potřebná pro vstup na trh práce

V tomto oddílu jsou k nalezení informace o trhu práce v Belgii. Jsou zde uvedeny různé statistiky týkající se počtu přistěhovalců, vydaných pracovních povolení, míry nezaměstnanosti a další údaje související s pracujícími.

Aby měli legální přístup na trh práce, musí občané zemí mimo Evropu získat pracovní povolení nebo podnikatelské vízum, pokud mají v úmyslu pracovat mimo zaměstnanecký poměr. Víza za účelem podnikání se vydávají na maximálně pětileté období a jsou určena pro specifické hospodářské činnosti.

Na pracovní místa placená vládou se migranti obecně nepřijímají, jsou vyhrazena belgickým státním občanům (s výjimkou administrativy v regionu hlavního města Bruselu a služeb Komise francouzského společenství).

O povolení je třeba žádat místně příslušné úřady pro zaměstnanost a zprostředkování práce: FOREM (Valonsko), Actiris (Brusel) a VDAB (Flandry).

Vydávají se tři druhy povolení:

- Povolení typu A má neomezenou dobu platnosti a také není omezeno na určitého zaměstnavatele, hospodářské odvětví či profesi. Tento typ povolení mohou získat cizinci, kteří v Belgii několik let žili a pracovali na základě povolení typu B.
- Povolení typu B se vydává na omezenou dobu maximálně dvanácti měsíců a obnovuje ho zaměstnavatel. Uděluje se cizincům, jejichž zaměstnavatel nejprve získal povolení k zaměstnávání cizích státních příslušníků (to se uděluje až po ověření toho, zda na danou práci nejsou k dispozici žádní nezaměstnaní Belgičané či státní příslušníci Unie).
- Povolení typu C bylo zavedeno r. 2003 a uděluje se na omezenou dobu maximálně dvanácti měsíců, přičemž je platné pro jakéhokoli zaměstnavatele, odvětví či profesi. Vydává se cizincům, kteří v Belgii dočasně a legálně pobývají z jiných než pracovních důvodů: studentům a žadatelům o uprchlický status.

Určité kategorie cizinců jsou zproštěny nutnosti získat pracovní povolení: uprchlíci a manželé či manželky belgických občanů.

3.2 Přijímání zahraničních pracovníků

V roce 2007 bylo zahraničním pracovníkům uděleno 39 336 povolení typu B (přičemž 23 028 těchto povolení bylo daným osobám uděleno poprvé). Největší podíl na tomto čísle měli Poláci, Rumuni a Bulhaři.

Pracovní povolení typu A a B udělená zahraničním pracovníkům podle státní příslušnosti

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Afrika	2.826	2.546	2.489	1.252	807	908	939	1.134
Jižní Amerika	156	161	169	123	93	122	117	143
Demokratická republika Kongo	655	424	348	133	89	101	120	150
Maroko	856	884	858	368	198	208	212	268
Amerika	2.457	2.560	2.240	1.792	1.807	1.921	2.068	2.098
Brazílie	223	184	140	122	176	178	192	238
Kanada	368	390	372	300	288	268	290	284
USA	1.455	1.574	1.331	1.106	1.103	1.181	1.231	1.181
Asie	3.078	3.185	3.472	2.979	3.041	3.574	4.144	4.974
Čína	493	499	558	393	300	419	555	616
Indie	675	821	1.049	642	1.167	1.324	1.656	2.170
Japonsko	976	1.025	1.090	1.022	1.063	1.195	1.234	1.327
Evropa	3.510	3.611	12.554	3.499	3.406	5.448	13.4447	30.982
Bulharsko	193	219	226	236	194	217	225	2.027
Estonsko	11	10	9	10	10	12	27	35
Maďarsko	158	150	357	145	157	162	306	326
Lotyšsko	12	13	17	21	20	24	28	34
Litva	28	29	33	20	31	35	80	109
Polsko	420	498	597	851	1.425	3.132	10.391	22.158
Česká republika	148	181	163	256	136	165	255	492
Rumunsko	285	392	408	398	367	492	687	3.876
Rusko	378	368	428	319	271	277	290	333
Slovensko	100	141	221	148	120	143	407	578
Slovinsko	253	246	243	205	11	22	20	35
Turecko	447	436	415	290	240	349	407	543
Oceánie	168	189	177	163	151	155	149	147
Austrálie	126	141	135	130	123	125	123	113
Jiné země	34	23	214	6	1	5	4	1
Celkem	12.073	12.114	12.554	9.691	9.213	12.011	20.751	39.336

Zdroj: L'immigration en Belgique: effectifs, mouvements et marché du travail – SOPEMI, 2009, s. 66

To, zda je uděleno povolení typu B, závisí na tom, že pro dané odvětví či profesi nesmí být k dispozici žádný Belgičan či státní příslušník Unie. Existují ale výjimky, a to především v případě vysoce kvalifikovaných pracovníků. Od roku 2007 mohou této

povinnosti být zproštěni také výzkumníci a manažeři pracující ve vysoce specializovaných oblastech.

Počet udělených povolení typu B vykazuje setrvalý nárůst. Snížil se nicméně počet povolení vydaných vysoce kvalifikovaným pracovníkům – získávali je především Indové, Američané a Japonci –, přičemž však došlo k výraznému nárůstu u určitých klíčových profesí (převážně jde o sezónní práce v zahradnictví).

3.3 Imigranti na trhu práce

V roce 2007 v Belgii žilo 4 863 662 práce schopných osob, z toho 3 662 000 bylo v zaměstnaneckém poměru, 703 000 pracovalo mimo pevný zaměstnanecký poměr a 498 662 bylo nezaměstnaných. Pracovní síla z ciziny obnášela 458 909 osob, což představovalo 9,4 % celkového počtu.

Pracovní síla podle státní příslušnosti

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Belgie	4.143.223	4.188.873	4.206.696	4.255.973	4.286.895	4.341.347	4.382.232	4.404.753
EU								
Německo	9.236	9.222	9.572	9.848	10.902	11.633	12.397	12.735
Rakousko	576	581	629	641	708	715	730	743
Dánsko	742	730	746	732	790	796	814	804
Španělsko	22.589	22.188	21.981	21.418	21.736	21.553	21.222	20.903
Finsko	496	516	568	539	565	586	629	629
Francie	68.788	71.233	71.686	73.015	77.667	81.077	86.539	91.338
Řecko	7.013	6.831	6.636	6.377	6.502	6.314	6.061	5.693
Irsko	1.072	1.071	1.109	1.146	1.195	1.205	1.184	1.201
Itálie	94.431	91.399	88.932	86.092	86.297	84.093	82.826	79.570
Lucembursko	1.460	1.448	1.398	1.400	1.418	1.446	1.471	1.434
Nizozemsko	34.029	34.426	34.439	35.110	37.952	40.918	43.887	45.357
Portugalsko	12.341	12.442	12.700	13.346	14.192	14.730	15.036	15.534
Velká Británie	9.154	9.229	9.348	9.060	9.578	9.603	8.514	9.418
Švédsko	1.105	1.119	1.122	1.105	1.208	1.231	1.275	1.288
Nové státy EU								
Bulharsko	1	1		686	1.469	1.778	2.179	4.249
Kypr	10	17	16	29	44	45	48	43
Estonsko	18	14	18	37	63	59	74	82
Maďarsko	335	334	339	491	598	582	645	721
Lotyšsko	31	31	38	63	113	102	121	150
Litva	31	32	41	99	175	210	234	286
Malta	17	20	24	36	48	49	48	51
Polsko	3.220	4.024	4.759	5.608	7.745	10.957	13.404	17.618
Česká republika	154	181	224	314	483	583	617	728
Slovensko	146	198	231	344	523	681	971	1.026
Rumunsko	13	9	13	1.771	2.461	3.394	5.014	8.437

Slovinsko	33	31	30	50	81	75	82	96
Státy mimo EU								
Alžírsko	3.332	3.647	3.809	4.117	4.272	4.505	4.255	4.115
Demokratická republika Kongo	5.389	6.307	7.004	7.005	8.712	9.126	9.075	8.913
Maroko	41.338	40.230	38.604	36.802	39.907	38.030	36.256	34.398
Tunisko	1.957	1.919	1.857	1.869	2.223	2.130	2.106	2.122
Turecko	23.979	21.905	20.952	20.246	21.129	19.333	18.024	17.048
Jiné země	44.903	51.310	55.118	56.614	67.080	72.143	73.073	72.179
Imigrace celkem	387.939	392.465	393.943	396.012	427.836	439.681	449.810	458.909
Občané EU	262.255	260.866	259.830	280.583	289.583	289.242	299.828	323.122
Celkem	4.531.162	4.581.338	4.600.639	4.651.985	4.714.731	4.781.028	4.832.042	4.863.662

Zdroj: L'immigration en Belgique: effectifs, mouvements et marché du travail – SOPEMI, 2009, s. 70

Celkově cizinci představují 8,5 % všech pracujících. Podíl zaměstnaných je mezi cizinci nižší než mezi Belgičany (v r. 2007 rozdíl činil asi 12 procent). Na pracovním trhu jsou také v porovnání s muži ve větší nevýhodě ženy, a to především mezi cizinci (jedná se o rozdíl 24 % u cizinek a 13 % u Belgičanek). Podobně se mezi cizinci zvyšuje i podíl živnostníků a podnikatelů – r. 2007 se navýšil o 8,8 % v porovnání s nárůstem 0,8 % mezi Belgičany.

3.4 Přijímání samostatně výdělečně činných osob

Každý rok zahraniční pracovníci žádají o víza za účelem podnikání. Jejich počet se od počátku nového tisíciletí zvyšuje, v první řadě se nárůst týká žádostí polských a rumunských občanů.

Živnostníci a podnikatelé

	2006	2007
Polsko	2.411	2.754
Rumunsko	1.009	2.640
Nizozemsko	1.752	1.767
Bulharsko	209	1.347
Francie	1.269	1.215
Itálie	865	910
Portugalsko	453	480
Turecko	427	465
Maroko	415	441
Německo	317	355
Velká Británie	279	300
Jiné země	2.385	2.414

Celkem občané EU	11.791	15.090
Belgie	60.082	65.712
Celkem	71.873	80.802

Zdroj: L'immigration en Belgique: effectifs, mouvements et marché du travail – SOPEMI, 2009, s. 34

3.5 Nezaměstnanost a míra participace pracovní síly

Míra nezaměstnanosti cizinců je dvakrát vyšší nežli u belgických občanů, přičemž jednotlivé národnosti vykazují leckdy velmi výrazné rozdíly.

Nejvyšší míru nezaměstnanosti pozorujeme u občanů zemí, které nejsou členy EU – pro rok 2007 to byli kupříkladu Marokánci (38,3 %), Turci (32,3 %) a Konžané (34,9 %).

Statistiky týkající se cizinců mají jednu závažnou potíž: jediným kritériem, na něž je brán ohled, je státní příslušnost. V Belgii neexistují žádné statistiky o národnostních skupinách – tedy takové, které by braly ohled na zemi původu. Jelikož v průběhu posledních dvaceti let poměrně značný počet osob získal belgické občanství, ztěžuje nedostatek těchto dat snahu podat komplexní přehled situace a toho, s čím se potýkají lidé z prostředí přistěhovalců na belgickém trhu práce.

Pro trh práce ale máme k dispozici přinejmenším data z různých průzkumů, jež alespoň jako proměnnou uvádějí také zemi narození. Nezahrnují tak samozřejmě všechny osoby z různých skupin migrantů (rodiče či prarodiče některých skupin migrantů se narodili v Belgii), ale umožňují udělat si o něco přesnější obrázek o celkovém stavu.

Značné rozdíly mezi různými národnostními skupinami či skupinami z různých zemí narození jsou patrné v míře účasti na trhu práce. Ti, kteří se narodili v zahraničí nebo pocházejí z prostředí přistěhovalců, mají v mnoha ohledech menší „kapitál“ než „rodilí Belgičané“.

Ze střednědobého hlediska je patrné, že míra zaměstnanosti Belgičanů a cizinců z evropské patnáctky výrazně převyšuje zaměstnanost státních příslušníků jiných zemí. V průběhu posledních dvaceti let míra zaměstnanosti mužů – státních příslušníků zemí mimo EU-15 činila lehce přes 50 %, zatímco pro občany zemí patnáctky byla v rozmezí 59–69 %. Míra zaměstnanosti belgických mužů stále zůstává o něco vyšší, ale rozdíl mezi belgickými muži a občany EU-15 od r. 1993 zůstává minimální. U žen jsou patrné pozitivní trendy vývoje v posledních desetiletích, a to ve všech třech skupinách občanů různých zemí, nicméně rozdíl dělící Belgičanky a druhé dvě skupiny je výraznější nežli u mužů.

3.6 Práce na částečný úvazek a na dobu určitou

Problematika flexibility v zaměstnání zahrnuje i práci na částečný úvazek a na dobu určitou. Volná místa bývají častěji k dispozici v sektoru terciárním (ve službách) a kvartárním (neziskovém, sektoru veřejné správy), v nichž jsou rozšířené smlouvy na částečný úvazek a na dobu určitou. Ač jsou státní příslušníci EU a lidé s migrační historií početně zastoupeni v průmyslových odvětvích, noví migranti většinou nalézají práci především ve dvou výše uvedených sektorech.

Co se týče práce na částečný úvazek, panuje rozdíl mezi zaměstnanci z řad cizinců a Belgičany. Jasně patrný je v případě mužů: mezi Belgičany na částečný úvazek pracuje 8,3 % mužů, zatímco u pracovníků ze zemí mimo EU se jedná o 14,5 %. Ze všech mužů, kteří se narodili mimo EU, u téměř poloviny (49,8 %) částečný úvazek nebyl jejich svobodná volba, zatímco u Belgičanů se toto týká pouze 17,2 % mužů.

Co se práce na dobu určitou týče, mezi Belgičany ji zastává 8,2 % osob, u cizinců z Unie činí podíl 11,2 % osob a u zahraničních pracovníků ze zemí mimo EU 24 %. Ženy z nečlenských zemí Unie vykazují nejvyšší míru práce na dobu určitou: takovou pozici jich má 29,8 %. Tato čísla se o něco sníží, když se zohlední i proměnná „země narození“.

Ve službách a kvartárním sektoru se prudce zvyšuje podíl práce na částečný úvazek a na dobu určitou. Pouze 8,3 % belgických mužů pracuje na částečný úvazek, ve srovnání s 14,5 % cizinců ze zemí mimo EU. Mezi všemi muži pobývajícími v Belgii, kteří se narodili mimo EU, jich 49,8 % pracuje na částečný úvazek nikoli z vlastní volby, v protikladu k 17,2 % Belgičanů.

3.7 Diskriminace na trhu práce

Problematika diskriminace na trhu práce nepředstavuje hlavní oblast zájmu této zprávy. Diskriminace nicméně stále hraje ústřední roli ve vztahu mezi státem a jeho obyvateli či občany cizího původu. Považujeme tudíž za vhodné podat zde i informace týkající se tohoto aspektu života cizinců v Belgii a toho, jakými opatřeními Belgie diskriminaci čelí.

Rozdílné zacházení s lidmi na základě země původu nemá dopad jen na ty, kteří nejsou belgickými státními příslušníky, ale především na Belgičany s migračním původem, pro něž je Belgie zemí, v níž se socializovali a jejíž školy navštěvovali. Tento fakt se léta ignoroval pod záminkou, že lidé z prostředí přistěhovalců nemají totožnou úroveň kvalifikace a dovedností. To, jaká je situace ve skutečnosti, odhalily až studie zkoumající trh práce. V roce 1997 se na žádost Mezinárodní organizace práce tímto jevem vůbec poprvé zabýval i jeden univerzitní výzkum, což umožnilo přistoupit k němu objektivně a v souladu s vědeckými zásadami.

Zpráva mezinárodní organizace ILO (International Labour Office) jasně ukázala, že při přijímání nových zaměstnanců s totožnou kvalifikací (co se týče univerzitního

vzdělání a praxe v oboru) byly žádosti „rodilých Belgičanů“ posuzovány jinak než těch, kteří byli cizího původu. Vyšlo jasně najevo, že diskriminace Belgičanů cizího původu skutečně existuje.

Byly identifikovány různé zdroje diskriminace:

- Diskriminace může spočívat v tom, že je uchazeč o zaměstnání zkrátka odmítnut na základě svého původu, jelikož rozdílné výchozí prostředí zaměstnavatel vyhodnotí jako „rizikový faktor“.
- Někdy se firma musí „vyrovnat“ s diskriminačním přístupem proti potenciálnímu zaměstnanci, protože se obává očekávaných negativních reakcí jiných zaměstnanců nebo zákazníků.

K diskriminaci může docházet na základě toho, jak jsou stanoveny podmínky zaměstnaneckého vztahu, nebo v průběhu vykonávání práce – v to spadají rozdíly v náplni práce, ve mzdách, v malých šancích na povýšení či na získání pracovní smlouvy na dobu neurčitou atd.

Diskriminační mohou být už samotné vstupní testy, jelikož mohou obsahovat i prvky nesouvisející s ohodnocením dovedností a kvalifikace a diskvalifikující osoby cizího původu.

Zaznamenané diskriminační chování se zakládalo na různých stereotypech. Zkušenost nás učí, že zaměstnavatelé si často nejsou vědomi, jak velké zkušenosti uchazeči o zaměstnání, kteří jsou cizího původu, mohou mít. Malé firmy bývají konkrétnější, co se týče požadavků, jelikož se snaží zajistit co nejvyšší kvalitu práce nového zaměstnance. Uchazeče s cize znějícím příjmením či jinou barvou pleti často zaměstnavatelé vnímají jako někoho, kdo nebude tak dobře ovládat jazyk a kdo nebude tak dochvilný, a také se mohou obávat praktických potíží spjatých kupříkladu s dodržováním náboženských zvyků (např. Ramadánu, či nošením muslimského šátku, hidžábu). K tomu dochází, i když uchazeč disponuje stejným vzděláním či ekvivalentní odbornou praxí jako žadatel belgického původu. V souvislosti s odmítáním žadatelů cizího původu se zaměstnavatelé také často odvolávají na možné předsudky rozšířené mezi stávajícími zaměstnanci a mezi zákazníky.

Mnohé stereotypy a předsudky jsou ve společnosti tak pevně zakořeněné, že je zaměstnavatelé, manažeři, oddělení lidských zdrojů a agentury vyhledávající vhodné kandidáty často ani nejsou schopni překonat.

Z rozhovorů se zaměstnavateli vyplynulo, že jim schází povědomí o tom, jaké výhody pro firmu má diverzita. Právě chybějící vědomosti o pozitivním vlivu diverzity často vedou k neochotě zaměstnávat osoby s migrační historií. Výzkumy přitom ukazují, že přítomnost pracovníků z vrstev společnosti s nižším socioekonomickým statusem může ve firmě vést k větší kreativě. Pracovníci cizího původu také mohou napomoci navazování kontaktů s klienty z jiných zemí. A prodejci náležející k jiným

národnostem mohou snáze proniknout na nový segment trhu, jelikož lépe rozumí vkusu a zvyklostem určitých skupin zákazníků cizího původu.

4 Staří a noví migranti

4.1 „Noví migranti“

Situace v Belgii se od roku 1974, kdy byla pozastavena imigrace, s ohledem na politické, ekonomické a sociální podmínky značně proměnila. Za nárůstem migrace od devadesátých let stojí změny ve složení skupin přistěhovalců i proměny jejich motivací a strategií pro zajištění nutných příjmů a celkově přežití.

Kdo tedy jsou tito „noví migranti“?

Na toto téma se v Belgii uskutečnila již řada studií a průzkumů. Jednou odpovědí, jež se opírá o pádné doklady, je to, že na vývoj „kariér“² migrantů má zčásti vliv to, jaký druh příležitostí jim belgické politické, ekonomické, sociální a kulturní instituce nabízejí. Zčásti má vliv také to, že migranti mobilizují své vlastní sociální, ekonomické a kulturní zdroje.

„Nové migranty“ také v žádném případě nelze mít za homogenní skupinu. Charakteristickým znakem imigrace se od devadesátých let stala její rozmanitost: původ migrantů, jejich vzdělání, plánovaná délka pobytu a jejich vyhlídky se mohou velmi výrazně lišit.

Mezi rozdíly, jež byly zjištěny, patří rozdílné úrovně zapojení migrantů do trhu práce (a to s ohledem na zemi původu) a rozdíly v míře zaměstnanosti mezi migranty s vysokou kvalifikací a méně kvalifikovanými. Je téměř pravidlem, že vysoce kvalifikovaní migranti neseženou práci na úrovni, pro niž mají kvalifikaci, nebo nemají pozici odpovídající jejich schopnostem a zkušenostem.

V posledních letech do Belgie přišla celá řada imigrantů z Polska, Rumunska, Indie a Číny. Jemnější rozlišení podle pohlaví nicméně ukazuje, že většina žen – migrantek přišla z Thajska, Filipín a České republiky.

Nedostatečně regulovaná až téměř neregulovaná odvětví, například zemědělství, také často vykazují vysokou fluktuaci pracovníků, zaměstnavatelé často přijímají přistěhovalce s určitými zkušenostmi a někdy mají období, kdy dávají práci lidem z určitých regionů. Současně je zřejmé, že existují odvětví, která by bez přílivu

2 „Pojmem ‘kariéra’ se v této souvislosti myslí proces, v jehož rámci jednotlivec prochází celou řadou různých fází či postavení vzhledem k profesní mobilitě,“ Závěrečná zpráva programu „Společnost a budoucnost“, „Shrnutí výzkumu“, část týkající se NOMIBE: Nové druhy migrace a noví imigranti v Belgii“. Tato část naší zprávy se do značné míry zakládá na závěrech obsažených v této publikaci.

pracovníků ze zahraničí vůbec nemohla fungovat, např. zemědělství, stavebnictví, práce v domácnostech či hoteliérství a pohostinství.

Současná tendence ke globalizaci spolu s mezinárodní konkurencí a rozsáhlým přesouváním pracovních činností do zahraničí (zvaným „offshoring“) má vliv také na belgický trh práce. Odvětví, jež do zahraničí přesunout nelze – v zásadě se jedná o sektor služeb a vůbec vše zaměřené přímo na zákazníky či klienty – nyní fungují jen díky tomu, že jsou „do zahraničí přesunuta, ač zůstala v Belgii“ („offshoring“ se provedl na zahraniční pracovníky žijící přímo v zemi). Dále pak požadavek flexibility, který platí pro čím dál tím více pracovníků v bohatých zemích, znamená, že pokud zaměstnanci mají být flexibilnější a více k dispozici svým zaměstnavatelům, musí některé jejich povinnosti v domácnosti a péči o rodinu převzít jiní.

Při komplexním pohledu je vidět, že tento vývoj vytváří jakýsi dvouúrovňový trh práce a vede k stále častějšímu dělení pracovníků dle jejich rozdílných statusů (např. na ty pracující na částečný úvazek, na dobu určitou či na základě poukázek na služby). Má-li se udržet vysoká míra zaměstnanosti domácí populace, je mezi jiným ze strukturálního hlediska nutné udržet si zahraniční pracovníky zaměstnané za v podstatě neregulovaných pracovních podmínek. Takse umožní, aby ceny zůstaly dostatečně nízko a neklesla spotřeba, současně ale vychází najevo, že vykonávání určitých činností cizinci je zkrátka nezbytné.

4.2 Migranti v legálním postavení a bez dokumentů

Jelikož práce načerno ze své podstaty není nikde vykazována, neexistují data, na jejichž základě by bylo možné posoudit, jaký má rozsah. Proto se můžeme opřít pouze o průzkumy, v nichž migranti (v regulérním i neregulérním postavení) hovoří o své práci.

Na migranty je často nahlíženo jako na ty, jejichž pracovní poměry jsou nejisté, pracovní podmínky špatné (jejich práce je nebezpečná, špinavá a vyčerpávající, mzda podprůměrná, výplata nepravidelná, pracovní doba velmi dlouhá či nejisté délky). Ti, kteří v zemi mohou zůstat legálně, mají možnost si časem polepšit na trhu práce i vystoupat vzhůru na příčkách různých neformálních hierarchií (například v rámci svých komunitních sítí). Migranti v neregulérním postavení nicméně v průběhu svého neoficiálního pobytu nutně žádné zlepšení své situace zaznamenat nemusí. Tito lidé mají jen malý nebo žádný kontakt s úřady (jen někdy s výjimkou dětí, jak uvidíme později) a jejich sociální sítě nesahají za hranice jejich komunity.

Ti, kteří mají povolení k pobytu, vykazují celou řadu pracovních vzorců, často v závislosti na různých faktorech vztahujících se k jejich situaci: na příležitostech k nalezení legálního zaměstnání či k nalezení příležitostné práce a na tom, jaké možnosti mají ti, kteří práci aktivně hledají.

Jde o vzorce závislé i na osobních vlastnostech: lidský kapitál (úroveň dosaženého vzdělání) na neoficiálním trhu práce nemá tak zásadní důležitost jako na regulérním trhu práce; totéž platí i o kulturním a sociálním kapitálu.

V Belgii je možné legálně pracovat ještě před tím, než např. žadatelé o azyl obdrží povolení k tomu, v zemi zůstat, a mnozí, kteří čekají na rozhodnutí, toho využívají. Pracují převážně v hoteliérství, pohostinství a cateringu, někteří ale i v jiných službách, a dále v průmyslu a zemědělství.

Obecně jsou zaměstnání, která lidé vykonávají před tím, než získají povolení k pobytu, příležitostná. Jde většinou o druh práce spjatý s velikostí „komunity“, k níž daný jedinec náleží, a se sítěmi, jež ji propojují. Jsme svědky jistého stupně národnostní stratifikace: stavební dělníci většinou pocházejí z východní Evropy a severní či střední Afriky; pracovníci ve službách jsou z valné většiny Afričané; v hoteliérství, pohostinství a cateringu pracují zejména lidé z jižní Asie a Blízkého a Středního východu a východní Evropy; pracovníci v úklidových službách jsou obecně ze střední a jižní Ameriky, východní Evropy nebo Asie; pracovníci v zemědělství zase ze střední a jižní Asie nebo z Balkánu.

V mnoha evropských zemích jsme svědky toho, že lidé často přijdou o práci poté, co dostanou povolení k pobytu: jejich zaměstnavatelé nemají zájem zaměstnávat je „oficiálně“. Mnozí však pokračují v práci pro šedou zónu ekonomiky. Zatímco si tedy migranti v neregulérním postavení na neoficiálním trhu práce konkurují navzájem, jakmile je jejich pobyt zlegalizován, začínají si konkurovat se všemi pracovníky dané země.

Také bylo zjištěno, že druh práce, jaký lidé vykonávali před získáním povolení k pobytu (ať již legálně, či nikoli), je výrazným určujícím faktorem odvětví, v němž budou pracovat i nadále. To, do jaké míry jsou pracovníci připraveni vyměnit jedno odvětví za jiné, závisí na pracovním odvětví, z něhož původně vyšli. Průmyslová výroba a služby lákají mnoho pracovníků, kteří před nedávnem získali povolení v zemi zůstat, jasně viditelný je také odliv lidí ze zemědělství a stavebnictví. Naopak ti, kteří pracují v hoteliérství a pohostinství, většinou v daném odvětví i zůstanou.

Na konec si uveďme, že poté, co získají povolení k pobytu, vykazují ti s nejvyšším dosaženým vzděláním obecně sklon měnit pracovní místa tak, že se ta nová k jejich kvalifikaci nehodí o nic více než ta, v nichž působili předtím.

4.3 Kariérní vzorce a strategie

Cizinci využívají různé metody, jak v Belgii zůstat, a to s povolením i bez něj. Nejzazším cílem mnohých je získat oficiální povolení k pobytu, ideálně na neomezenou dobu. Tento status jim pak umožňuje získat i pracovní povolení a volně se pohybovat.

Migranti uplatňují různé strategie, aby se vyhnuli vyhoštění. Jednou z takových strategií je sociální a ekonomická integrace, jinou je spoléhání na sociální síť. Zjistili jsme, že ti, kteří přijeli jako turisté, pracovníci, studenti, černí pasažéři nebo jako součást rodiny, se mohli spolehnout na solidní podporu, ale ti, kteří se do země dostali z humanitárních důvodů – jako žadatelé o azyl – jsou, když je jejich žádost zamítnuta, v horším postavení.

Schopnost mobilizace sociálního kapitálu zčásti závisí na počtu kontaktů, jež daný jednotlivec má, a na jejich síle, ale také na míře důvěry ve vztahy mezi lidmi. Důvěra je často mezi azylanty nedostatkovým zbožím; celá řada strategií, jež využili k tomu, aby se do Belgie dostali a mohli v ní zůstat, totiž závisela na pomoci zcela neznámých lidí, za kterou museli platit. Uchýlit se k nelegálním praktikám je často vnímáno jako nezbytné, a to jak pro vycestování z domovské země, tak pro možnost dostat se do jiné země a žít tam.

Strategie týkající se toho, jak v Belgii zůstat, se liší podle způsobu příchodu. Ti, kteří se do země dostali na základě žádosti o udělení azylu, za sebou mají jistý čas v zemi strávený v regulárním postavení. Pokud jim je udělen status uprchlíka, budou toho o belgických institucích a oficiálních sítích vědět dost na to, aby si zařídili vše potřebné. Ale ti, kteří status uprchlíka nezískají, se při přechodu do ilegality ocitnou v úplně jiném světě – nemají v něm žádné sociální síť ani neformální komunity, jež by jim pomohly. Jeden z důvodů, proč žádají o povolení k pobytu, je to, aby mohli zůstat v rámci oficiálních institucí a sítí, u nichž vědí, jak s nimi jednat, a tedy i jak dále získávat informace, podporu a povzbuzení.

Nově příchozí to mají mnohem snazší, pokud už v zemi mají legální pobyt nějakých příbuzných. Díky tomu mají k dispozici rozsáhlou síť, kterou lze zmobilizovat s ohledem na praktické aspekty všedního života a při hledání práce.

Dopad sociálních sítí na zaměstnanost, status pobytu či jiné oblasti se liší u mužů a u žen. Ženy jsou častěji v kontaktu se školami (prostřednictvím dětí), s neziskovými organizacemi či se zaměstnavateli (pracovníků v domácnostech), zatímco muži k takovým kontaktům mají méně příležitostí. Takové sociální síť nejsou důležité a užitečné pouze v každodenním životě, ale např. i ve chvílích, kdy je třeba požádat o povolení k pobytu nebo o jeho prodloužení.

Pro přistěhovalce v nelegálním postavení či ty, jejichž poměry jsou nejisté, představuje jeden z nejproblematictějších aspektů života bydlení. Vedle všemožných druhů diskriminace, jimiž řada cizinců strádá, je pro ně vše těžší v důsledku jejich postavení a nedostatku financí. K tomu, aby takové těžkosti mohli zvládnout, nutně potřebují pomoc sociálních sítí či musí využít svůj sociální kapitál. Všimli jsme si, že ti, kteří se do země dostali legálním způsobem, to mají po přechodu do ilegality těžší (s výjimkou těch, kteří při příjezdu měli rodinnou síť). Ti, kteří zvolí nelegální příchod, jsou většinou z psychologického, sociálního i materiálního hlediska lépe připraveni na to se s nastalou situací vyrovnat.

Když se migrantům podaří získat oficiální status (například v podobě povolení k pobytu) alepší se jejich sociální a ekonomická situace, většinou to vede i k uspokojivějšímu bydlení, jelikož pak je pro ně snazší přestěhovat se.

Jakmile je migrantovo postavení regularizované, sníží se jeho závislost na rodině či komunitní síti a může se zapojovat do oblastí působení formálnějších sociálních organizací, např. veřejných institucí, úřadů práce či pracovních agentur, školicích středisek atd.

Mnoho z těch, kteří z neregulérního postavení přešli do pozice legálně přebývajících rezidentů, po několika letech žádají o belgické občanství. Vede je k tomu snaha vyhnout se diskriminaci na trhu práce (ač i Belgičané s migrační historií diskriminaci zažívají) a také to, aby mohli bez problémů cestovat nebo aby mohlo dojít ke sloučení rodiny.

5 Veřejné politiky a opatření či kroky specificky zaměřené na trh práce

Opatření a politiky zavedené úřady a vládou za účelem potírání diskriminace (a to ať formální, či neformální) mají za důsledek otevření trhu práce cizincům a migrantům, nehledě na ne/regulérnost jejich pobytu (příkladem takových opatření je třeba plán diverzity nebo udělování pracovních povolení).

Ve zprávě, kterou vydala vládou ustavená Komise pro interkulturní dialog (2005), byla obzvlášť zdůrazňována politika rovných příležitostí, kulturní rozmanitost a potírání diskriminace. V oblasti zaměstnanosti se objevila celá řada publikací a iniciativ.

Problematiky diverzity na trhu práce se týkají dva trendy: potírání diskriminace a plány zaměřené na zvýšení diverzity na různých vládních úrovních (v Belgii politika zaměstnanosti zčásti spadá do kompetence federální vlády).

V koaliční dohodě z 18. 3. 2008 se říká, že „[vláda] bude věnovat obzvláštní pozornost skupinám, jež na trhu práce nejsou tak silně zastoupeny (mladí, ženy, přistěhovalci, starší osoby a postižení) a bude se zasazovat o usnadnění přístupu těchto osob na trh práce.“

5.1 Podpora diverzity

V letech následujících po roce 2006 podepsaly různé úřady na celostátní úrovni (včetně Federální veřejné správy, pod níž spadají obdoby českých ministerstev) Chartu diverzity, v níž se zavázaly, že budou potírat diskriminaci a že jejich řízení lidských zdrojů bude odrážet rozmanitost panující v belgické společnosti.

V r. 2005 bylo vytvořeno logo rovnosti a rozmanitosti, které má přispět ke zvyšování ochoty firem podporovat tyto hodnoty.

V několika posledních letech **bruselský** region uvedl v život opatření, která mají podpořit diverzitu v oblasti pracovních míst. K čemu vedla „Teritoriální dohoda o zaměstnanosti“ vycházející z Bruselu?

- K vytvoření „Charty diverzity“. Ta od firem, jež se k ní připojí, vyžaduje závazek týkající se řízení diverzity a potírání diskriminace. Podniky, jež mají zájem o radu či pomoc, mohou využít služeb „konzultantů pro diverzitu“.

- K vytvoření Plánu diverzity, který rozšiřuje a posiluje principy, jimž se věnuje Charta diverzity. Na základě principů Charty Plán formuluje konkrétně dosažitelné kroky.

Ve **Valonsku** existuje Charta diverzity, kterou mohou tamní firmy využívat k řízení své diverzity:

- Firmy, které uskuteční alespoň jeden ze čtyř pilířů politiky řízení diverzity, mohou dosáhnout na finanční podporu řízení diverzity (ve výši max. 10 000 eur). Mezi tyto pilíře patří: analýza a diagnóza, implementace politiky řízení diverzity, monitorování a vyhodnocování uplatňované politiky a zapojení do procesu certifikace.
- Valonská cena pro „Diverzitu a lidské zdroje“, která má za cíl oceňovat zvlášť přínosné iniciativy v těchto oblastech.
- Logo „rovnosti a rozmanitosti“

Ve **Flandrech** existuje iniciativa za rovnost pracovních příležitostí, „Evenredige Arbeidsdeelname en Diversiteit“ (EAD), jež se snaží zlepšit situaci osob s migračním původem. Poskytuje celou řadu podnětů vedoucích k podpoře diverzity ve firmách a různých organizacích a u místních úřadů. Jedná se o iniciativu podporující větší participaci na trhu práce, a to pomocí nejrůznějších nástrojů, např. „Toolboxu pro EAD“. Boj proti diskriminaci také posílily nové plány akčních kroků a pověření šířit a podporovat rovnost příležitostí.

5.2 Opatření a kroky

Níže je k nalezení přehled některých opatření přijatých a implementovaných belgickými vládami. Do implementace některých z nich se zapojily i organizace z veřejného nebo soukromého sektoru. Jejich cílem je podpořit diverzitu a bojovat s diskriminací. Nejedná se o vyčerpávající seznam, jeho záměrem nicméně je jasně ukázat, jaké kroky se přijímají na různých vládních úrovních.

Federální vláda

Diverzita ve vládě: Akční plán pro roky 2009–2010

Akční plán pro diverzitu vytyčil kroky, jež mělo v letech 2009 a 2010 podniknout příslušné oddělení, pod něž spadá problematika diverzity v rámci Federální veřejné správy, konkrétně v belgickém vládním úřadu pro výběr personálu (Selor). Stejně tak vytyčil kroky pro Vzdělávací institut federální správy. Bylo identifikováno značné množství priorit, přičemž všechny nějak souvisely s těmito pěti oblastmi: informovanost managementu, nábor a výběr pracovníků, přijetí a začlenění pracovníků, školení a další růst pracovníků a podpora HR a diverzity.

http://www.fedweb.belgium.be/fr/publications/broch_po_plan_action_diversite.jsp?referer=tcm:119-79055-64

Charta diverzity

Chartu diverzity podepsali v březnu 2006 vrchní představitelé úřadů Federální veřejné správy a Správy veřejného plánování, čímž se zavázali, že budou prosazovat rovnost příležitostí a diverzitu v rámci federální vlády.

Selor

Selor, belgický vládní úřad pro výběr personálu, pobízí a podporuje osoby s migrační historií, aby se účastnily výběrových řízení a tak se zvýšilo jejich zastoupení ve státní správě.

Ruku v ruce s tím musí jít zvýšené úsilí o objektivitu a zaměření na dovednosti uchazečů, výběrová řízení proto probíhají anonymizovaně. Také je zdarma k dispozici testování přítomnosti diskriminujících prvků a zaměstnanci Seloru absolvují školení týkající se diverzity. Hlavní důraz je kladen na právní rámec diskriminace a řízení diverzity. Školení také napomáhá rozvoji praktických dovedností spjatých s řízením diverzity v průběhu výběrových řízení, poskytuje totiž praktické nástroje.

<http://www.selor.be/>

Organizace 'Multicultural Enterprise'

Organizace 'Multicultural Enterprise' je aktivním členem orgánu veřejné správy pro „Zaměstnanost, práci a sociální dialog“. Má dva hlavní cíle: Potírat národnostní diskriminaci na trhu práce a zvyšovat informovanost mezi odborníky a ve veřejné správě. Také spravuje užívání loga projektu.

Slogan 'rovnosti a diverzity'

V květnu 2005 se ministerská konference zabývající se integrací rozhodla vytvořit slogan, který by na trhu práce propagoval diverzitu. Federální ministři práce a sociální integrace tehdy zadali vypracování studie, a to ve spolupráci s Centrem pro rovné příležitosti a boj s rasismem a dalšími relevantními partnery z odborné, komerční i sociální sféry. V září 2006 byl v součinnosti s orgánem veřejné správy pro „Zaměstnanost, práci a sociální dialog“ spuštěn pilotní projekt „Slogan rovnosti a diverzity“. Zapojilo se do něho patnáct podniků a organizací. Celý proces, který byl využit v pilotním projektu, prochází zhodnocením a příslušní vládní představitelé rozhodnou o případných změnách předcházejících tomu, než sloganu bude věnována větší publicita.

Regiony

Zaměstnanost: Projekt 'Integrace nově příchozích'

Od září 2001 se projekt 'Integrace nově příchozích', který měl podporu Evropského sociálního fondu, uskutečnil ve všech třech belgických regionech. Jak vyplývá už z názvu, jednalo se o projekt zaměřený na společenskou a odbornou integraci nově příchozích. V praxi to znamenalo podporu zaměstnanosti, přičemž projekt koordinovaly regionální úřady pro zaměstnanost pomáhající s hledáním práce

(ACTIRIS, VDAB, FOREM), což partnerům přímo v místě umožnilo dozvědět se více o řízení diverzity a o právních a administrativních souvislostech zaměstnávání cizinců.

<http://www.diversite.be/index.php?action=onderdeel&onderdeel=80&titel=Primo-arrivants>

Bruselský region

Charta diverzity v podnikání

19. prosince 2005 první bruselští podnikatelé podepsali tuto chartu a zavázali se tak, že ve svých firmách budou podporovat větší rozmanitost. V současnosti se k témuž zavázalo na sto čtyřicet firem.

<http://www.diversite.irisnet.be/La-charte-de-la-diversite.html>

Plány diverzity

Po poradě se sociálními partnery a různými asociacemi a veřejnými institucemi byly stanoveny plány, jež mají poskytnout flexibilní nástroje k naplňování potřeb firem. Zahrnují zásady pro analýzu a implementaci patřičných kroků, podporu poskytovanou konzultanty pro diverzitu a možnost získání finančního příspěvku. Tyto plány začaly fungovat v prosinci 2006.

<http://www.diversite.irisnet.be/Les-plans-de-diversite.html>

Valonsko

Pomoc s plánováním diverzity

Pomoc s plánováním diverzity je k dispozici oddělením lidských zdrojů a jde o strategii sloužící k řízení diverzity a potírání diskriminace při náboru pracovníků a poté při jejich zaměstnávání. Valonská vláda využívá tuto službu (a Akční plán priorit pro budoucnost Valonska) k podpoře rovnosti příležitostí v hospodářském rozvoji.

<http://diversite.wallonie.be/que.html>

Flandry

VESOC actieplan Evenredige Arbeidsdeelname in Diversiteit

Každoročně vlámská Sociální a hospodářská rada vytváří akční plán pro diverzitu. Podporuje tak diverzitu ve velkých podnicích, jelikož vybízí k interním povýšením a přes internet poskytuje pomoc s administrativními záležitostmi. Potírání diskriminace se provádí pomocí proškolení a dalšího vedení personálu a ve spolupráci s Centrem pro rovné příležitosti a boj s rasismem.

Protokol o spolupráci

V dubnu 2008 vlámské vládní úřady zodpovědné za integraci, zaměstnanost a hospodářství (výše zmíněné obdoby ministerstev) podepsaly memorandum o spolupráci s agenturami, jež mají na starosti integraci migrantů. Proces integrace, který je ve Flandrech povinný, se dělí na primární a sekundární úroveň: první úroveň

má na starosti úřad podobný ministerstvu vnitra. Jde o uvítání a proškolení migrantů, kteří jsou v procesu získávání belgického občanství, a o zajištění přístupu k zaměstnání. Ve druhé fázi hraje hlavní roli pracovní úřad (VDAB, rozhodnutím z června 2003), který má na starosti kontakty s firmami a případná další školení (včetně jazykových), která by migranti mohli potřebovat.

Veřejná správa jako zaměstnavatel

V prosinci 2004 se vlámská vláda rozhodla podpořit více diverzity ve své administrativě. Toto rozhodnutí následovalo po přijetí závazku k vytváření rovných příležitostí a dodržování plánů rozvoje diverzity z května 2002. V červenci 2006 se vlámská vláda rozhodla přijmout závazek, že do r. 2015 budou 4 % jejích zaměstnanců pocházet z prostředí přistěhovalců. Za účelem dosažení tohoto cíle vzniknou reklamy, při náboru se jako priorita stanoví rovné příležitosti, bude se propagovat jistá obdoba pozitivní diskriminace a řídicí pracovníci budou mít k dispozici více informací o diverzitě.

Proti diskriminaci

V říjnu 2007 veškeré úřady veřejné správy přijaly „Akční plán proti diskriminaci“. Přijali ho i všichni subdodavatelé, kteří pro vládu pracují (např. agentury zprostředkovávající brigádníky apod.). Plán se zaměřoval na vytipované cílové skupiny, mezi nimiž byli i migranti, a hledal cesty, jak tyto skupiny podpořit a napomoci jejich zapojení. Konkrétně se jednalo o čtyři druhy kroků: ukázat na propojení diverzity a diskriminace, zaznamenávání stížností a jejich nahlašování, školení v monitoringu a výzkumu a výměna zkušeností a dovedností.

Zaměstnanost v sociální sféře

Prostřednictvím dohody mezi různými vládními úřady, platné pro roky 2006–2010, se sociální partneři zavázali podporovat zaměstnávání cizinců a osob cizího původu v sociální sféře. Víze byla konkrétně taková, že v letech 2006–2010 bude 10 % pracovních míst vyhrazeno cizím státním příslušníkům či osobám s migrační historií. K dosažení tohoto cíle byly podniknuty kroky, jež měly celé odvětví učinit atraktivnějším, a provázelo je i zvyšování informovanosti a podpora potenciálních uchazečů o místo.

Překlad: Olga Richterová